

Козлов В. П.

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи
ДонНУ імені Василя Стуса*

Кучер В. А.

*здобувач ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»
ДонНУ імені Василя Стуса*

ВИДИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА У ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМАХ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вступ. В умовах стрімкого розвитку цифрових фінансових технологій та розширення спектра банківських послуг проблема фінансового шахрайства набуває критичного значення для стабільності фінансової системи України та світу. Щорічні збитки від шахрайства у банківській сфері обчислюються мільярдами доларів і зачіпають як великі фінансові установи, так і пересічних споживачів банківських послуг. Зростання кількості онлайн-транзакцій, поширення мобільного банкінгу та дистанційного обслуговування клієнтів суттєво розширюють можливості зловмисників для вчинення протиправних діянь.

Мета роботи – визначення видів фінансового шахрайства у платіжних системах та оцінка його впливу на банківську діяльність у сучасних умовах.

Основна частина. Визначення шахрайських дій в українському законодавстві приведене у Кримінальному кодексі України (стаття 190). Згідно з цією статтею, шахрайськими діями розуміється заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою [1].

Шахрайські дії здійснюють суттєвий негативний вплив на банки, оскільки втрачаються кошти банків та клієнтів, втрачається довіра клієнтів до банків, банки вимушені збільшувати витрати на посилення захисних заходів. Найбільшу загрозу для банків становить шахрайство у платіжних системах. За даними НБУ, за період з 2022 до 2025 р. кількість випадків незаконних дій з картками збільшилася з 218 000 операцій у 2022 р. до 256 000 операцій у 2025 р., або на 17,4 %. За період із 2023 до 2025 р. спостерігається тенденція зменшення кількості незаконних дій та шахрайських операцій з використанням платіжних карток, що пояснюється посиленням протидії з боку надавачів платіжних послуг таким випадкам (посилення методів автентифікації клієнтів). До того ж все більше клієнтів банків дотримуються правил безпечного використання платіжних карток. Водночас зростання середньої суми однієї незаконної операції з 2 200 грн до 5 536 грн (або на 51,6 %) свідчить про зростання фінансових втрат, з якими стикаються клієнти банків. Сума збитків надавачів платіжних послуг, клієнтів, торговців від незаконних дій з картками зросла з 0,48 млрд грн у 2022 р. до 1,4 млрд грн у 2025 р. (або на 291,6 %) (табл. 1).

Аналіз за кількістю шахрайських платіжних операцій у розрізі місця проведення таких операцій показав, що найбільша частка порушень здійснюється у мережі Інтернет і залишається з року в рік практично незмінною – 86–83 % від загальної кількості шахрайських операцій, і тільки 14–17 % операцій проводилося

через фізичні пристрої (торговельна мережа, банкомати, пристрої самообслуговування).

Таблиця 1 – Динаміка показників платіжного шахрайства в Україні за 2022–2025 рр.

Показники	2022	2023	2024	2025
1. Кількість випадків незаконних дій з картками, операцій	218 000	273 000	270 000	256 000
2. Середня сума однієї незаконної операції, грн	2 200	3 055,4	4 247	5 536
3. Сума збитків надавачів платіжних послуг, клієнтів, торговців від незаконних дій з картками, млрд грн	0,80	0,803	1,10	1,40
4. Частка випадків шахрайства в інтернеті у загальній кількості випадків, %	86	83	83	83

Джерело: складено автором за [2]

До найбільш поширених форм фінансового шахрайства в банківській сфері належать такі форми:

– фішинг та соціальна інженерія – методи психологічного маніпулювання, за допомогою яких зловмисники змушують клієнтів розкривати конфіденційні дані (паролі, PIN-коди, реквізити карток);

– скімінг – незаконне копіювання даних платіжних карток за допомогою спеціальних пристроїв, встановлених на банкоматах або POS-терміналах. Попри розвиток чип-технологій, скімінг залишається актуальним у країнах із високою часткою магнітних карток;

– кібератаки на банківську інфраструктуру – злами інформаційних систем банків, впровадження шкідливого програмного забезпечення типу RAT (Remote Access Trojan), атаки на системи міжбанківських розрахунків.

Більшість шахрайських випадків у період з 2022 до 2025 р. була спричинена соціальною інженерією (84–90 % від загальної суми всіх збитків від платіжного шахрайства).

До найпоширеніших сценаріїв соціальної інженерії належать сценарії:

– повідомлення, дзвінки від шахраїв щодо отримання соціальної допомоги від державних чи міжнародних організацій;

– дзвінки від осіб, які видають себе за працівників служби безпеки банку, Національного банку або інших установ, щоб отримати реквізити платіжної картки, одноразові паролі з смс-повідомлень тощо;

– надсилання повідомлень у месенджерах, соціальних мережах щодо можливості отримання додаткового прибутку;

– виготовлення eSIM-картки замість SIM-картки фінансового номера клієнта після виманювання кодів доступу до застосунків операторів мобільного зв'язку [3].

З початком повномасштабного вторгнення та масовою міграцією населення за кордон збільшилася кількість випадків шахрайства з платіжними картками клієнтів, які знаходяться за кордоном і довгий час не користуються номером телефону. Оператор мобільного зв'язку передає цей номер телефону іншому абоненту, і шахраї мають змогу скомпрометувати вхід до інтернет-банкінгу з метою викрадення грошей з рахунків, оформлення онлайн-кредитів.

Ефективна боротьба з фінансовим шахрайством у банківській сфері базується на комплексному підході, що поєднує правові, організаційні та технологічні інструменти. На законодавчому рівні ключову роль відіграють Кримінальний кодекс України, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», а також директиви ЄС у сфері платіжних послуг (PSD2) та кіберзахисту.

На рівні банків впроваджуються системи фрод-моніторингу в режимі реального часу, багатофакторна автентифікація, поведінковий аналіз транзакцій на основі штучного інтелекту та машинного навчання. Провідні банки активно використовують технології біометричної ідентифікації та блокчейн для підвищення прозорості й безпеки операцій.

Важливу роль відіграє міжвідомча координація: взаємодія Національного банку України, кіберполіції, Служби безпеки України та НАБУ в межах розслідування фінансових злочинів. На міжнародному рівні ключовими інституціями є FATF (Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей) та Egmont Group, що координують зусилля фінансових розвідок понад 160 держав [4].

Висновки. Фінансове шахрайство у сфері банківських послуг є системною загрозою, що еволюціонує разом із розвитком фінансових технологій. Комплексна протидія цьому явищу потребує синергії правового регулювання, технологічних інновацій, підвищення фінансової грамотності населення та міжнародної співпраці. Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробці адаптивних механізмів захисту, здатних оперативно реагувати на нові схеми шахрайства в умовах постійно мінливого цифрового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
3. Висоцька І. Б., Нагірна О. Фінансове шахрайство банківського сектору в період дії воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 12–18.
4. Родченко С. С., Живко З. Б. Фінансове шахрайство у банківській сфері: сутність, види та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 31. С. 103–108.